

Жан ЛАКРОА

ФУРИЈЕ И ПЛИМА ЖЕЉЕ

О марксистичкој утопији среће се може говорити само у једном тренутку Марксовог мишљења, премда је та „утопија“ и даље наставила да усмјерава његова научна истраживања у зрелијем добу. Истински утопишта среће у XIX вијеку јест Шарл Фурије, који поистовјеђује Срећу и Склад. Његов утјецај данас расте толико да понекад и превазилази, па чак и обухвата Марксов.⁽¹⁾ Човјек је за срећу створен, а несрећан је јер се спријечавају његове жеље. То што је његов утјецај толико велики, јест зато што он све заснива на жељи, особито сексуалној жељи, те се његово мишљење сусреће како у схваћању човјека — „жељне машине“ код Делеза и Гатарија, тако и у *Искварениом Емилу* Рене Шерера.⁽²⁾ Већ 1803. он пише писмо министру правде у ком излаже суштину свога система обећавајући свима срећу и „непрекидну помаму“. Године 1808, он осуђује отуђеност људи свог времена, „цивилизаних“, како их зове, указујући да су „утолико богатији у илузијама, што су сиромашнији у уживању“.

Срећа је да се имадне што је више могуће страсти и да се оне све задовоље. Највеће зло проистиче из морала. Морал је наиме морал дужности, а дужност је потискивање. Фурије каже „гушење“, мислећи да потиснуте страсти нису уништене, него су кажњене те се тако претварају у лоше страсти: свака „угушена“ страст производи проту-страст која је толико злоћудна колико би природна страст могла бити добротинећа. Уосталом, не треба мијешати морал и религију. Колико год је морал злокобан, толико је хришћанство, ако је правилно схваћено, ако није скренуто с пута (а најчешће јесте), добротинеће. Ријеч је на концу о томе да се одлучи ко није у праву Бог или морал. Страст од Бога долази, дужност од људи, међутим боље је послушати Бога него људе, ето то је кључна Фуријеова формула у којој страст у суштини значи склоност или жељу.

Све у свему, треба одлучити ко није у праву између Бога и морала. Бог, пише он, дјелује супротно од моралиста. Фурије, који је предосјетио доста Фројдових идеја, на примејр Едипов комплекс, рекавши у *Универзалном јединству*⁽³⁾ да постоји „љубомора дјеце према оцу јер, у браку какав се примјењује, право искључивог власништва које закон даје мужу над женом од њега чини супарника за дјецу“, остаје међутим Анти-Фројд: он не потискује ништа. Породична веза у цивилизованом поретку иде

дотле да код очева буди жељу за смрћу дјете, а код дјете жељу за смрћу оца. Едип дакле није општи; он овиси од очевог ауторитета, од „породичне везе у цивилизованом поретку“. У чему се дакле састоји истинска религија и како Бог свијетом управља на други начин него уз помоћ морала?

Божански закон који руководи свиме је закон привлачења; Божији разум јест колективно привлачење. Принуда није у плановима Створитеља, он увијек дјелује једино жељом привлачења. Њутн је открио тек сасвим мали дио закона привлачења, закони који се односи на физички свијет. То откриће привлачења у материјалним кретањима треба служити као „аналожка бусола“ да би се код човјека проучили односи инстинката и институција. Истински Њутн свијета морала и друштва, Фурије жели „ставити људски род у стање свеопште привлачности“. Као и Лајбниц, и фуријеристички Бог је Бог математичар, али његов рачун се тиче жеље. „Објављујем Бога математичара, еквилибристу, непријатеља неумјерености као и лишавања, који зна успоставити равнотежу у свим уживањима и обезбиједити их од прекомјерности самом њиховом обилношћу; она ће донијети ослобођење од стрљпења и скромности, спријечавајући сваку злоупотребу задовољстава њиховом честом разноврсношћу“ (Лажна индустрија, стр. 285)⁽⁴⁾. Фурије није револуционар у обичном смислу, иако је револуција коју проповиједа радикалнија од сваке друге. Он је присталица реда, али *комбинованој реда*, што значи да подражава увијек првенство сложеног над простим. Све је сачињено од антитетичких елемената које треба уравнотежити. Тако и сама природа тражи равнотежу између два елемента љубави, између задовољства чулног и осјећања: могуће је издићи „осјећање до трансцендентног степена тек кроз пуно задовољење материјалног вида“. Симпатије и антипатије су за Бога биле предмет математичког рачуна: афинитети између наших страсти регулисани су као музички акорди. Свијет је естетско-еротски свијет, и на крају крајева све сличи музичком акорду. Религија је највиши облик тог склада и тог акорда. Записано је, најављивао је Фурије, да Јеванђеље мора бити оглашено на читавој Земљи. То крунисање за цијели свијет постићи ће кад варварима и дивљацима као и цивилизованима, буде донијело изобиље и срећу, друштвени поредак који се зове Склад. Привлачење је тако у пуном слагању са религијом и Јеванђељем, „тим алегоријским откровењем друштвене судбине“ (*Нови свијет љубави*, стр. 358)⁽⁵⁾. Божије провиђење јест друштвени човјек, а Христ је онај који објављује „нарабобично друштвену судбину под именом краљевства неба“. Тако се може рећи да ће религија у Складу бити свеишта опера, дух Божији на слици и у материјалном дјеловању. Уређење које је Бог одредио за наше страсти исто је које и ми примјењујемо у опери кад распоредујемо ијеваче и играче оба пола, као и оркестар, у низове контрастираних група, међусобно повезаних једном групом, и координираних према стубовима или главним пјевачима и играчима. Опера је најбоља слика уређења које Бог хоће спровести у свим нашим функцијама вјештине и задовољства.

У чему се дакле састоји тај друштвени поредак који се заснива на Привлачењу и остварује Склад? Фуријеристичка утопија је најгигантскија замисао која је икад била уобличена да би се остварила срећа у Друштву слободног задовољавања жеља: она Склад који почива на При-

влачењу ставља на мјесто Цивилизације која почива на репресији. Зато се Фурије, са најсавјеснијом брижљивошћу, труди да спари све жеље које је каталогизирао са невјероватном оштроумношћу све до најситнијих или оних које се сматрају перверзним. Жеља је „неумјерена потреба за јединством која људско биће гура ка другом и то снажним привлачењем скоро прејаким за њега, а оно се треба искористити да би се друштво организовало као низ звијезда или астероида, који гравитирају према слици небеског свода који нам даје примјер покретљивости и савршеног слагања“. Ако Бог користи једину полугу привлачења како би управљао планетама, које су више од нас, и инсектима који су нижи од нас, зашто би друкчије поступао кад је посриједи човјек? У стању цивилизације, читаво образовање и друштвена организација имају за циљ да се супротставе „порочним страстима“. Управо ту је главна заблуда. Према Фуријеу, нема порочних страсти, постоји једино порочан развитак. Истински проблем је дакле да се страсти спаре, да се уравнотеже, да се ускладе. За то је довољно да се оне упознају, да се изброје и да се свима дају могућности да се оне задовоље. Тиме Фурије никако не мисле да обезвриједи разум, него радије жели да открије његову истинску природу.

Пакао постоји на овом свијету: то је варварска, дивљачка, цивилизована држава; рај је поредак Склада. Заблуда, грешка, пакао, јест у ствари одвајање Разума од Привлачења, јер његова природа није репресивна него је атрактивна. Истински разум је у служби Привлачења, то је „епикуријевски и позитивни разум“ који се слаже са дјеловањем страсти да би их подстакао. Човјек „слуша разум само уколико га он поучава побољшавању задовољстава и бољем задовољавању Привлачења.“ Разум сам, разум издвојен, разум без страсти само је ентитет, апстракција без живота и стварности: он се може супротстављати некој страсти једино уз помоћ друге страсти. Управо то Привлачење, истовремено и страсно и разумно, одређује истинску „философију“, односно љубав према оној „позитивној мудрости“ која као мјеру доброг допушта само индивидуално задовољство свих бића, а „за добро држи само стварно уживање, само задовољство чула и душе, чије удружено наслађивање сачињава стање среће“.

Тајна ове фуријеристичке среће, битно средство њеног остварења, јест реципрочна слављење страсти и рада. Љубав и рад се међусобно зачињу и љубав према раду омогућује напредовање историје без раздорних криза. Фурије производњу стално осмишљава као жељу, а жељу као производњу. Између човјека и природе протиче оно што Рене Шерер, у свом раду о Фуријеу, назива *жељном производњом илимом*, а управо је та плима извор Склада. Тако је преображен и појам рада као што је преображен и појам разума. У Цивилизацији, рад проистиче из принуде; у стварн, он треба настати из привлачења. Рад треба повратити његовој истинској природи, и употребити сва средства како би се од њега сачинио предмет жеље. Први услов је да се обнови педагогија и да се из ње искључе сви облици принуде. За то је неопходно отићи још даље, до саме породице која је извор сваке репресије. Управо њу треба уништити. У цивилизацији је склапање брака „истинско грађанско крштење“. У свим својим дјелима, већ од *Расправе о четири кретања*⁽⁶⁾, Фурије осуђује породични деспотизам. Очеви желе да буду богови, модели у очима дјете. Зато је, било оно богато или сиромашно, дијете увијек несрећно:

пошто се отац сматра за бога, од дјетета намјерава чинити шта му буде воља. Велика предност складног васпитања биће у неутралисању утицаја очева „који увијек успорава и искварује дијете“. Исти је случај и са женом: муж од 60 година који ожени жену од 20 од ње очекује неподијељену љубав, иако је то протуприродно. Фурије као Маркс као аксиом поставља да „друштвени напредак иде у корак са ослобођењем жена“. Досадашње револуције су промашиле свој циљ јер су се користиле насиљем и јер се никад нису окренуле против радикалног извора зла, који је породица. „Мало је фалило да вандализам из 93. године иије иагло произвео другу револуцију, величанствену колико је прва била ужасна. Читав људски род досезао је до свог ослобођења: цивилизовани, варварски и дивљачки поредак би заувјек ишчезао да та Национална конвенција која је газила све предрасуде није устукнула пред једином коју је било важно оборити, предрасудом брака. Био је то посљедњи заклон цивилизације: она је се иза њег склонила да би ускоро прешла у офанзиву и да би поново запосјела цијело своје имање“ (*Фаланга*, 290)⁽⁷⁾. Породица је школа дужности, односно потискивања, гушења како каже Фурије. Супротстављајући се божајској страсти у име људског разума, стално репримирајући жељу умјесто да је подржава, она их искварује.

Љубав у цивилизацији нема слободног полета, јер јој остаје једино брак. Због тога је у зачетку порнографије, у било којем облику, увијек породица. Као што у граматици, говорио је Фурије, двије негазије одговарају афирмацији, тако и у Цивилизацији двије преваре чине врлину. Еротизам се по природи разликује од порнографије: спријечавајући први производи се друга. Еротизам дакле треба ослободити. Мјесто становања ће га фаворизовати. Фаланстера (фуријеристичка заједница) је без ограда. У њој се сви слободно крећу. Принцип становања је сав тако уређен да помаже комбиновање страсти и склад између група: то је *Палача заједнице*. У *Свијету љубави* описани су уз велики избор појединости и детаља, различити начини интимног спаривања бића и остварења њиховог склада. Многострукост и различитост могућих парова, средстава која се препоручују да би се охрабрили најбојајљивији, па чак и они који су у немилости, перверзни или хомосексуалци, задовољиће све жеље и произвешће савршен склад. У потпуној једнакости између мушкарца и жене, сексуалност ће постати узвратно признавање другог, у потпуној његовој стварности, у самом његовом тијелу.

Овај преображај породице чини даље могућим преображај педагогије. Она ће се ослањати на првенству физичких вјежби: да би се доспјело до душе, треба дотјерати тијело. Најзад привлачно знање, постаће предмет жеље. Студије ће услиједити тек након буђења знатижеље. Дјеца подијељена у групе и иззове, изабраће шта буду жељела. У цивилизованом порећку, богато дијете се иницира једино у студије а сиромашно дијете једино у рад: „ово штапом, оно моралом; прво се бије тјелесно, друго духовно“ (*Лажна индустрија*). Складно васпитање ће бити исто за све и уједињиће и један и други род, али у пуној слободи. Од прве до треће године, сензитивно васпитање, изоштравање чула. Са три године почиње „индустријско образовање“, којим управља „пет опруга“: минијатурне радионице и огледни кружоци — кухиње, опера, вртови, коњушнице и живинарници. Студије у дословном смислу ријечи почињу са седам година: оне увијек обухватају једино образовне гране које је тражи-

ло и хтјело дијете. Природа поставља праксу испред теорије. Дијете које буде имало дугу праксу током четири године, од треће до седме, изабраће шта га привлачи. Природно ће тражити теорију онога што је сре-ло у пракси и што је искусило. Захваљујући томе што ће постати „вјешто прије него учено“, дијете Склада ће са задовољством савладати „наук“ из „индустрије“ коју је искусило. Усмјерен истом циљу преко сто различитих путева, дјеца ће се лако упутити у науку и умјетности, под условом да буду практичари од малих ногу и да изоштравају чула. Како ће се дијете икад заинтересовати за дјелатност пекарства ако не зна разликовати неправилности у преносу твари, праве пропорције квасца, солење и печење, начине спремања који одговарају његовом укусу, његовом темпераменту и осталима? С обзиром на значај хране у човјековој егзистенцији, повлашћено мјесто ће бити одређено кухању, оном што Фурије зове *і аспірозофија*. Она ће бити вјештина спремања и обједовања у зависности од расположивих производа, као и прилагођавања хране сваком од 810 темперамената, са различитим укусима, које је Фурије истицао. Љубав у дословном смислу, тражи читаву једну иницијацију, доћи ће тек релативно касније, јер Фурије сматра да ће жеља бити утолико јача, уколико њено задовољење не буде преурањено. Према једној Дерошовој формули (*Сањани бојови*, стр. 133),⁽⁸⁾ религиозни живот Склада посједује свој новицијат и своју службу. Његов новицијат: култ уживања у послastiцама, његова служба: култ љубави. Превладавајућа страст код дјецe јест уживање у послastiцама.

Отуд, ако Склад за њих спроведе тај култ уживања у послastiцама, и родитељи ће се сврстати под обе те заставе и спојиће култ добре хране и култ љубави. Хришћани уопштено рај представљају безбојно и противрјечно. Они кажу да тамо чека суочење с Богом и да ће се почути небеска гласба. Ако се сложимо с тиме да ће се души повратити два чула, вида и слуха, зашто му не дати натраг и остала? „Зашто му ускратити задовољства љубави и трпезе која су најважнија?“ („Заблуда разума“ *in Falanga*, стр.31).⁽⁹⁾

Што се, на концу, тиче рада, методе ће бити истовјетне. Привидна рационалност капитализма јест да цјелину економске производње подреди размјени, то јест трговини. Пустите нек' раде трговци, то је „философски принцип“ цивилизације. Резултат је јасан: цивилизована држава истински ступа напријед, али у способности легализовања и умножавања сваке врсте нереда. Трговина има за суштину *оптимачину* и *паразитизам*: она узрокује „несташицу у раскоши“, „оскудицу у изобиљу“. Године 1799., Фурије је у Марсељу присуствовао уништењу једног товара пиринча који је истроу јер су његови власници очекивали поскупљење, те никад није заборавио такво расипништво. Он је можда први препознао *зачарани круі* индустрије, то јест да се „у цивилизацији сиромаштвао јавља из самог изобиља“. Данас је познато да у развијеним земљама, као што се каже, обухватајући и Сједињене Државе, има скоро 25% сиромашних, односно људи који зарађују мање од оног што се сматра за минимум, *искључених* како их назива Франсоа Перу (F. Perroux), обесправљених у поретку наслeдног права сен-симоновског типа. Сам привредни прираштај производи своје отпатке. Ни на нивоу прираштаја садашње начело није жеља, него је то принуда. Онај ко воли свој посао, међутим, више ради од оног који га не воли. Једини лијек је да се индус-

тријски рад заснује на дванаест првобитних и основних страсти, из којих се рађају све остале. Девет од њих су добро познате: пет, које Фурије назива осјетилним и које образују механизам чула, четири, које су импулси душе који теже афективним везама (пријатељство, љубав, очинство, кориоративна амбиција) и које сачињавају механизам срца. У цивилизованом поретку, ове страсти само нагињу ка злу, из незнања или непознавања трију осталих страсти, које Фурије зове дистрибутивним или механизирајућим, и које сачињавају механизам духа: Раздорна или Кабалистичка, Алтернанца или Лептираста, Ускладатељска или Слагачица.⁽¹⁰⁾

Сва тајна Склада почива у фаворизовању девет првих страсти једино посредством трију других. Теорија кориштења тих трију страсти је студија о задовољствима, која поучава о вјештини њихове употребе за опште добро, примјењујући их на привлачну индустрију. Она омогућава, у Складу, да се „на пољима и у радионицама приушти више разоноде, више збивања, више афективних веза него што их се може срести на зборним мјестима или прославама цивилизованих.“ Рјешење је увијек исто, пошто је поредак Склада суштински сложени поредак: страсти или жеље су снаге које се могу слагати у циљу њиховог већег јединства. Њихова осовина је, рецимо, једна тринаеста страст, страст претходнија и битнија, која се свуда сусреће и коју Фурије зове „унитеизам“. Унитеизам је склоност индивидуе да своју срећу поравнива са срећом свега што је окружује и цијелог људског рода, данас толико достојног мржње. Највиднија последица и најпријатнија јест да се расподјела рада заснива умјесто на породици, она ослони на само дјеловање страсти. Што значи да човјек више није сведен на машину, да може мијењати послове према својим страстима, према Лептирастој или жељи за промјеном, да у свом слободном раду он више није „радник“ него је „човјек“, као што каже Маркс, односно да изналази радост своју у производној дјелатности самој, умјесто да буде отуђен у одређеној функцији.

Фуријеов крајњи циљ је дакле да повеже структуру рада и економију страсти. Расподјела рада постаје проста колико и лака, пошто сваки „становник Склада“ у потпуности задовољава своје страсти. Између страсти и рада треба пронаћи посредство, који има битну улогу у фуријеризму: то је игра. Према Фуријеу, разум мијења своју природу: он је оно што се усклађује са игром страсти, или још боље и више, оно што ту игру стално рафинира. Далеко од тога да успорава привредни развој, Склад га поспјешује јер обнавља односе између игре и рада као и односе између игре и страсти. Ако Фурије одбија принуду, репресију и заповиједање, он прихвата организацију и правила, али као у некој игри у којој се она заједиички прихватају, а затим се напуштају кад игра престане. И цијели живот сам постаје игра, еротска игра, естетска игра, музичка игра, у којој се рад претвара у задовољство. Далеко од тога да оповргава или уништава супротности, Фурије их прихвата, чак их изоштрава или радије, њима се игра. Циљ Склада није да заштићује сукобе, него да их искористи на највеће задовољство свих и без повреде никога. Како? Кроз игру. Та игра се организује као „низови“ који су спојеви „више удружених група које се предају различитим гранама исте индустрије или исте страсти“. Увијек је посриједи исти основни принцип, структурални принцип *комбинованог поретка*, који подразумијева првенство сложеног над простим. Игра истовремено подразумијева и, ако се тако може

рећи, унутрашње супротстављање страсти изоштрених до самих њихових крајности међусобном противрјечношћу, али над којима ипак управља тај „унитеизам“ који најприје почива на слагању материјалног и духовног. Фурије не гради, као Русо, срећно друштво на општем хтијењу које је воља за разумом, он нема вјере, као Сен-Симон, у индустријализам који би ускладио друштво, он човјека не води у срећу, попут Маркса, окончањем класне борбе, он би чак радије укинуо класну борбу надоласком среће, него његова утопија стално циља помирењу између људи, миру, потпуној и апсолутној узвратаности жеља, једном ријечју, провидности коју назива Склад и Привлачење, то јест Срећа. Та срећа почиња на љубави. „У пијанству љубави човјек вјерује да се уздиже до небеса и да дијели Божију срећу“ (*Нови свијет љубави*, стр. 15).*

Напомене:

- (1) — „Фурије се данас више не може сматрати за претходника на пољу које је отворио Маркс. Радије је обратно тачно. Треба схватити да Маркс заузима своје мјесто на тоталном пољу које је отворио Фурије и чији он дивно, али једнострано изложио један од видова...“ Величина Фуријеа је што је осмислио „производњу као жељу, и жељу као производњу“. „Једно кретање или продуктивна плица управља историјом од почетка; у цивилизацији је оно укочено, скренуто, раздијељено. И управо у том смислу она и јест противрјечна и са економским развојем и са полетом страсти. Термин плице треба схватити у смислу који му дају Делез и Гатари, који се чини најприлагођенијим за оно што Фурије хоће рећи... Човјекова жељна производња мора се представити у не-антрополошком контексту жељне космичке плице“ (*Послије — маја фаунова* од Ги Океајма, стр. 65—66). Цф. *Фуријеово мишљење* од Жана Гореа, П.У.Ф., 1974. (*L'Après-mai des saunes*, par Guy Hocquengheim. Cf. *La pensée de Fourier*, par Jean Goret).
- (2) — René Schérer, *L'Emile perversi* (прим. прев.).
- (3) — На фр.: *L'Unité universelle* (прим. прев.).
- (4) — На фр.: *Fausse industrie* (прим. прев.).
- (5) — На фр.: *Nouveau monde amoureux* (прим. прев.).
- (6) — На фр.: *Traité des quatre mouvements* (прим. прев.).
- (7) — На фр.: *La Phalange* (прим. прев.).
- (8) — Desroches, *Les dieux rêvés* (прим. прев.).
- (9) — На фр.: „Egarement de la raison“ in *La Phalange* (прим. прев.).
- (10) — Предлажемо овдје пријеводе имена Фуријеових „дистрибутивних страсти“, не говевши провјерити како су они у српскохрватском дати у ранијим пријеволима Фуријеа или радова о Фуријеу (прим. прев.).

* Са доуишњем аутора искључиво за „Повељу“, превод шекста „Fourier et le flux du désir sačinio Злајко Сушић; француски филозоф и познати ерудиција Jean Lacroix је иначе редовни критичар уледној француској дневној лисци „Le Monde“.